

Fremtidens natur

i Frederiksværk-Hundested Kommune

Danmarks
Naturfredningsforening

Danmarks Naturfredningsforening er Danmarks største grønne forening. Den er stiftet i 1911 og har efter 1. januar 2007 afdelinger i 96 af de nu 98 kommuner. Foreningens overordnede og langsigtede mål er, at Danmark bliver et bæredygtigt samfund med et smukt og varieret landskab, en rig og mangfoldig natur og et rent og sundt miljø. Foreningen arbejder for befolkningens mulighed for gode naturoplevelser og med emner som naturbeskyttelse, miljøbeskyttelse, planlægning, adgang til naturen, lovgivning og oplysning. Foreningen har 140.000 medlemmer, hvoraf over 2000 er aktive og bruger en del af deres fritid på at arbejde for foreningens formål.

I arbejdet med den danske natur søger foreningen at sikre, at tabet af den biologiske mangfoldighed ikke bare standses, men hvor det er muligt, genoprettes. Derfor beskæftiger foreningen sig også med land- og skovbrugets produktionsvilkår, der har afgørende indflydelse på det åbne landskab.

Danmarks Naturfredningsforening udgav i 2004 bogen "Fremtidens natur i Danmark", der viser, hvor Danmark internationalt og nationalt har ansvar for at skabe bedre forhold for naturen. I bogen beskrives de vigtigste naturområder, og der gives forslag til ca. 100 større naturgenopretningsprojekter og 14 nationalparker.

Danmarks Naturfredningsforenings afdeling i Frederiksværk-Hundested Kommune har 1000 medlemmer. Den 9 medlemmer store lokalvalgte afdeling arbejder for at sikre Frederiksværk-Hundested helt usædvanligt smukke og varierede natur, landskaber, søer, kyster og den historie, som er så synlig i det Nordsjællandske landskab. Ikke kun som kustoder, men med fremsynet planlægning, fredning, nationalpark og løbende sagsbehandling af lokalplaner og landzonesager – alt sammen med henblik på et rigere landskab tilgængeligt for os alle.

Du har brug for naturen. Og den har brug for dig!

Danmarks Naturfredningsforening
Tlf. 39 17 40 00
dn@dn.dk
www.dn.dk

Afdelingen i Frederiksværk-Hundested.
www.dn.dk/frederiksværk-hundested

© Udgivet af Danmarks Naturfredningsforening · Tlf. 39 17 40 00 · dn@dn.dk · www.dn.dk
Foto: Joel Andersen, Ebbe VIT, Jensen, Knud Pedersen, Nicolai Meyling
Støttet med tilskud fra tips- og lottoindtægter til friluftslivet.

Indhold

	Side
Hvad vil Danmarks Naturfredningsforening?	4
En grønnere kommune	5
Naturen – nu og i fremtiden	8
Naturperler i Frederiksværk-Hundested Kommune	9
Melby Overdrev – en unik naturlokalitet i kommunen	20
Naturgrundlaget og naturtyperne i Frederiksværk-Hundested Kommune	21
Oversigt over fredede/truede dyr og planter i kommunen	23
Grønt råd i Frederiksværk-Hundested kommune	25
Generelle forslag og anbefalinger	26
Appendiks	27

Vintermorgen ved Arresøen.

Hvad vil Danmarks Naturfredningsforening?

Tillykke med den nye kommune og tillykke med, at I nu får hovedansvaret for natur- og miljøindsatsen. Vi glæder os til samarbejdet med jer og ønsker hermed at præsentere jer for Danmarks Naturfredningsforenings vision for naturen i Frederiksværk-Hundested Kommune – til glæde for planter, dyr og mennesker.

Masser af dejlig natur

Der er masser af dejlig natur i Frederiksværk-Hundested Kommune og de fleste borgere bor tæt på store naturoplevelser. Af særlige naturområder kan nævnes: Roskilde fjord, Kattegat med strande og klitter, Arresøen, Arrenæs og de mange skove. Men der er brug for mere sammenhængende natur, og der skal skabes sammenhæng mellem de større naturområder.

Det er også vigtigt at sikre de rekreative oplevelser. Alle mennesker

får det bedre af at færdes i naturen. Frederiksværk-Hundested er en kommune med stærk byudvikling. Det er derfor vigtigt at holde sig for øje, at de grønne områder hele tiden er under pres fra denne udvikling.

Der er derfor behov for en stor og fortsat indsats, både med hensyn til at pleje og genoprette naturen og med hensyn til at gøre det muligt for kommunens borgere, store som små, at få store naturoplevelser. Det er vigtigt at indsatsen både er målrettet og langsigtet.

Fremtidens natur i Danmark

Danmarks Naturfredningsforening udgav i 2004 en bog om fremtidens natur i Danmark. "Fremtidens natur i Danmark" viser, hvor Danmark internationalt og nationalt har ansvar for at skabe bedre forhold for naturen. I bogen beskrives de vigtigste naturområder og der gives forslag til ca. 100 større naturgenopretningspro-

jekter og 14 nationalparker. Derudover er der som noget helt nyt, i bogens kortmateriale angivet et grønt naturnetværk, som binder naturområderne sammen og gør dem større og dermed mere robuste.

I Danmarks Naturfredningsforenings lokalafdeling i Frederiksværk-Hundested ønsker vi også at give vores bud på, hvad der kan gøres lokalt. Hvad I som lokalpolitikere kan gøre for at værne om vores naturværdier og for at forbedre naturtilstanden rundt omkring i kommunen, hvor naturen er under pres.

Meningen med dette projekt er derfor at beskrive og kortlægge den værdifulde natur i den nye Frederiksværk-Hundested kommune og give forslag til, hvor naturen kan få det bedre, pege på, hvor der kan skabes sammenhængende naturområder og hvordan det kan lade sig gøre.

Skrænterne ved Lynæs og Sølager er fredet for nylig. Ikke bare skræntarealet men også vandet foran ud til 2 meters dybde blev fredet. Området er storslået og rummer mange sjældne planter og insekter. Bl.a. finder man her den danske fuglelederkop, tapetserfuglelederkoppen.

En grønnere kommune

Naturen i Frederiksværk-Hundested kommune er under pres og den vigtigste opgave for fremtidens natur i kommunen er at få skabt sammenhæng i naturen.

Mange af indbyggerne i Frederiksværk-Hundested bor her netop fordi de naturmæssige værdier er så store. Derfor er en større indsats for naturen vigtig i fremtiden.

Det er vigtigt at sikre befolkningens adgang til naturen, idet mange mennesker har brug for og dagligt benytter sig af naturens rekreative muligheder.

Danmarks Naturfredningsforenings lokalafdeling i Frederiksværk-Hundested har en masse ideer til, hvordan man gennem naturmæssige og rekreative hensyn kan forbedre sammenhængen, kvaliteten og adgangen til naturen. Under afsnittet "Naturperler" kommer vi med de vigtigste forslag til en fremtidig indsats som skal sikre naturen i Frederiksværk-Hundested Kommune til glæde for dyr, planter og mennesker.

Naturindsatsen skal gøre en forskel. Vi foreslår blandt andet:

Bedre rekreative stisystemer

Den nye kommune har mange smukke naturområder, men de bør knyttes sammen af en samlet plan for vandre/cykelstier.

Heldigvis findes allerede i dag Nordkyststien og Roskilde fjordstien, som danner en god rygrad i et fremtidigt rekreativt stisystem.

Arresøstien, som i øjeblikket er under planlægning, er en ny regional sti, som kan få god rekreativ betydning.

Opgaven i den nye kommune bliver nu at få disse regionale stier sammenknyttet i et lokalt netværk, hvor gang- og cykelstier forbinder dem. Sammen med bedre rasteplasser, naturlegepladser og flere muligheder for primitive overnatningspladser vil det skabe et tilbud, som kan benyttes, ikke blot af lokalbefolkningen, men også af tilreisende turister.

Arresøen er tænkt som en del af Nationalpark "Kongernes Nordsjælland" Her udsigten over Arresø fra den fredede Arrenakke bakke.

Kongernes Nordsjælland

Forslaget til den nye naturpark blev heldigvis tænkt meget stort. I stedet for "blot" at koncentrere sig omkring Grib skov og Esrum sø, blev det et område, som strækker sig over det meste af Nordsjælland. I

vores nye kommune handler det om Melby Overdrev, Tisvilde hegn, Arresøen, Ryengen, Arrenakke Bakke, Arrenæs og Strøbjerg (her evt. med den planlagte St. Lyngby sø.

Det er vigtigt, at alle disse områder planlægges ind i naturparkprojek-

Arrenæs har mange smukke udsigtsarealer. Denne udsigt er dog truet af et stort vandnedrivningsprojekt.

Blishønen er en god naturplejer i vådområder.

tet, så også vores nye kommune får den rigtige glæde af det storstilede projekt. Det kræver planlægning af naturen. Vi har forskellige steder i dette hæfte påpeget behovet for naturindsats på disse steder.

Arrenæs

Arrenæs er i mange henseender et centralt element i den nye kommune med store rekreative potentialer. Vedvarende græsning, stisystemer, naturskole og mulighed for at bruge den havn, som frigøres ved lukning af Auderødelejr, giver store gode naturoplevelser. En omhyggelig planlægning giver også mulighed for at vi atter kan få de store rovfugle til at yngle i området. Men alt dette kræver en grundig planlægning og beskyttelse, som bedst opnås via en egentlig fredning af hele Arrenæs, så det bliver muligt at styre en udvikling der tager fornuftige hensyn til både den nødvendige beskyttelse af området, samtidig med, at de rekreative potentialer benyttes.

Overdrev og moser

Vores mange overdrev og få moser behøver hjælp til deres bevaring. Vi har peget på Melby Overdrev som det helt centrale element, men også overdrev ved Spodsbjerg bakker, på Arrenæs, ved Runde bakke og andre steder behøver pleje.

Moser som Rorup mose med vandløb og Ryengen skal sikres gode naturvilkår.

Midlerne til en bedre natur er mange

1: Naturpleje og bedre omgang med naturen.

Genopretning af naturområder gennem afgræsning.

Der er en del enge og moseområder, som er under tilgroning. Tilgroning er en trussel for de planter og dyr, som hører til disse naturtyper.

I et område som Frederiksværk-Hundested Kommune, hvor der

snart ikke er flere malkekvægsbedrifter tilbage, er det et stort problem at få afgræsset alle de naturområder, som har brug for det.

De såkaldte græsningslaug eller kogræsserselskaber er en god model til afgræsning af naturområder, som måske ellers ikke ville blive afgræsset. Græsningslaugene er ofte dannet ved at en gruppe mennesker, som er interesseret i natur og gode fødevarer, går sammen med en landmand om at sætte en flok får eller kreaturer på græs om sommeren, for så at få dem slagtet om efteråret.

Græsningslaugene er en god mulighed, fordi det på denne måde ikke længere kun er økonomien i kvægholdet, der er gældende, men mere et ønske fra byboere om at få et tættere forhold til landbrugsproduktionen og det de selv spiser.

Græsningslaug opstår normalt som et privat initiativ, men for kommunen kunne det være et spændende natur/miljøinitiativ.

Genopretning af vådområder

En god metode til at finde ud af, hvor en genopretning af vådområderne er relevant er, at finde de gamle målebordsblade frem for at få en indikation af, hvor de lavtliggende områder lå før de store drænings- og afvandingsprojekter fandt sted.

Grøftekanter

Grøftekanter har oprindeligt været en guldgrube af småfrøede, mere eller mindre sjældne blomster, som kunne sprede sig til omgivelserne. Sådan er det ikke længere, men det kunne det blive igen. Der er to måder at forbedre tilstanden på:

- 1 Man kan vente med at slå grøftekanterne til planterne har sat frø.
- 2 Overgødsning skal ophøre.

2: Fredninger

Fredninger er enestående, fordi en fredning kan fastlægge rammerne for et områdes drift ud i al fremtid. Derfor betragter Danmarks Naturfredningsforening fredninger som den ultimative form for naturbeskyttelse. Bestemmelserne i en fredningssag fastlægges nøje fra sag til sag, så de passer til det enkelte områdes behov. Med en fredning kan man for eksempel fastlægge bestemte stiforløb, sikre udsigter, en bestemt naturpleje osv.

Græssende køer på Arrenæs.

Der er allerede mange fredninger i Frederiksværk-Hundested Kommune, både små og store, hvilket kan ses i det vedlagte bilag.

3: Rekreativ udvikling

I en kommune som Frederiksværk-Hundested er der behov for mange rekreative muligheder af forskellig

slags. Både dem, som alle kan være med til og de mere strabadserende.

Skovbørnehaverne skal have nogle grønne steder at tage ud til, turisterne vil gerne se på spændende natur og alle har godt af en tur i skoven.

7 gode forslag til fremtidens natur i Frederiksværk-Hundested indenfor de næste 10 år

- Få gennemført en god naturpleje af Melby Overdrev. Få vendt udviklingen her, så lyng, nikkende kobjælde og andre vigtige planter i området får forbedret deres levevilkår.
- Fredning af Arrenæs og udlægning af større arealer til vedvarende græsning. Oprette en naturskole på Arrenæs.
- Fredning af eksisterende landzoneområder der ligger midt i Hundested byområdet. (Magasingrunden, Harebakker samt den del af Lyngbakkerne, som ikke er fredet.)
- Et lokalt gang/cykelstinet til at forbinde de regionale stiprojekter. Oprettelse af gode rastesteder og primitive overnatningspladser.
- Sikre at der genskabes flere våde enge, herunder at hæve vandstanden på den delvist fredede Ryeng. Få fredet også den del af Ryengen, som ligger i Frederiksværk-Hundested kommune.
- Såfremt Naturparkprojektet "Kongernes Nordsjælland" gennemføres, skal det sikres, at den del, der ligger i vores kommune plejes og får en væsentlig rolle i naturparkprojekteringen.
- Få oprettet græsningslaug, som kogræsserselskaber eller fåregræsningslaug.

Naturen - nu og i fremtiden

Hvordan har naturen det?

I 2001 slog Wilhjelmudvalget fast, at "kvaliteten af Danmarks natur og biodiversitet har ikke tidligere været så ringe". Wilhjelmudvalget bestod af en lang række organisationer og personer fra landbruget, universiteterne, ministerierne og de grønne foreninger. Derfor blev udsagnet også taget alvorligt.

Der er flere årsager til, at naturen har det så ringe. De vigtigste er:

- naturen har for lidt plads
- vandet er forsvundet fra landskabet
- næringsstofferne forurener
- lysåbne naturtyper gror til
- naturområderne er for små
- naturområderne er for opsplittede

Det er netop for at hjælpe på denne situation at Danmarks Naturfredningsforening med bogen "Fremtidens natur i Danmark", foreslår at der etableres et grønt naturnetværk. Dette naturnetværk skal etableres gennem inddragelse af allerede eksisterende natur, ved genopretning af den natur, der er forsvundet og ved etablering af ny natur.

For at naturnetværket skal blive en realitet, forudsættes det, at store områder ikke vil blive udnyttet så intensivt, som det er tilfældet i dag. Der er derfor nogle grundlæggende forhold, der bør ændres både indenfor og udenfor naturnetværket:

- Der skal udledes færre næringsstoffer til naturen – hvad enten det er til søer, vandløb, havet eller naturtyper, der er særligt følsomme overfor kvælstof.
- På de lysåbne naturtyper bør der være plejepligt, herunder pligt til afgræsning.
- Der bør indføres beskyttelseszoner mod ammoniakforurening omkring natur, der er følsom overfor kvælstof.
- Alle offentligt ejede landbrugsarealer bør drives økologisk.
- Der bør være forbud mod at gøde, sprøjte og jordbearbejde naturområder, der er omfattet af

Tjærenelliken kræver omhyggelig naturpleje for at trives på overdrevsarealer. Arrenakke bakke.

naturbeskyttelseslovens §3 samt i fredskov.

- Levende hegn og vedvarende græsmarker bør omfattes af en generel beskyttelse i naturbeskyttelsesloven.

Mange af disse initiativer kan sagtens tages af den enkelte kommune. Det fordrer ikke lovindgreb. Det er bare om at komme i gang.

Naturnetværket i Frederiksværk-Hundested kommune

I dette hæfte peger vi på, hvor naturnetværket skal placeres i Frederiksværk-Hundested Kommune. Baggrunden i hæftet ligger der et kort over kommunen i målestok 1:50.000.

På kortet er angivet alle de områder, som i forvejen har en eller anden form for beskyttelsesstatus, det vil sige fredninger, internationale beskyttelsesområder (habitat- og fuglebeskyttelsesområder), områder beskyttet efter naturbeskyttelseslovens §3, statsejede arealer, skove og nitratfølsomme indvindingsområder.

Desuden er tilføjet en signatur for et grønt naturnetværk, som Danmarks Naturfredningsforenings

lokalafdeling i Frederiksværk-Hundested mener, skal etableres for at skabe en sammenhæng i naturarealerne i kommunen. Vi er overbevist om, at en sådan sammenhæng er nødvendig for at sikre naturværdierne i fremtiden.

Kriterierne for udpegelsen af naturområderne er først og fremmest lokalafdelingens viden om naturen i kommunen. En viden, der både er baseret på det almindeligt tilgængelige kendskab og på det detaljerede kendskab, som vi har indsamlet gennem mange års indgående arbejde med naturen i Frederiksværk og Hundested kommuner.

Vi er naturligvis klar over, at Frederiksborg Amt i mange år har arbejdet yderst kvalificeret med natur- og miljøspørgsmål. Regionplanerne tager i vidt omfang de nødvendige hensyn. Men vi synes lejligheden er til at se på området med nye og friske øjne. Denne publikation skal således ses som DN's bud på den fremtidige natur i kommunen og et supplement til, og ikke i modstrid med, amtets tidligere udmeldinger.

Naturperler i Frederiksværk-Hundested Kommune

Frederiksværk-Hundested kommune er en kommune, som rummer en stor del af de landskabstyper man kan træffe i Danmark.

Langs kysten fjordlandskab med flade strandenge og stejle klinger, sølandskab med røskove og moser, havlandskab med strande og klitter.

I landskabet findes morænebakker, åse, dødislandskab og hedesletter. Skove, hede, moser, søer. Tilgroede vandreklitter, storlåede udsigtspunkter og overdrev.

I det følgende beskriver vi nogle af de landskaber, som findes i vores kommune.

1: Roskilde Fjord kysten fra Havelse Å til Stålværkshavnen

Generelt

Ved Roskilde Fjord er kysten fra Havelse Å til Frederiksværk præget af randmoræner, som stedvis står med spektakulære klinger som følge af kysterosion.

Fra ålandskabet længst mod syd hæver det sig op, falder lidt igen for at stige på ny med et højdepunkt på 55 m ved Grævlingehøj og et nyt højdepunkt ved Hvide Klint. Efter Hvide klint går morænebakkerne ind i landskabet og løber fra Bjørnehoved til Sandskåret og glider her over i dødislandskabet, som strækker sig ud på Arrenæs.

Historisk set er kystlandskabet et sandt, stedvis kalkrigt overdrevslandskab der er påvirket af den ringe nedbør.

Toppen af bakkerne er præget af gravhøje fra Bronzealderen. I Vikingetiden har en del af disse høje fungeret som bavnehøje, dvs. høje med bål, der kunne antændes som en del af et varslingsystem til beskyttelse af den vigtige havn ved Roskilde.

Jordbunden, afgræsning og den ringe nedbør har skabt et landskab med mange specielle planter og insekter og landskabet har frem til det 20. århundrede fremstået

med samme naturskønhed som i dag findes ved Sejrøbugten, på Nordsamsø og på Mols. Nærheden til København har gennem det 20. århundrede skabt et pres på landskabet. Store arealer er udlagt til sommerboliger og specielt gennem 1960'erne har der været en så voldsom udstykning, at det oprindelige landskab stort set er forsvundet.

Tilbage står klinerne og enkelte åbne kystområder, som kan give et indtryk af den oprindelige storlæthed i hele landskabet.

De fleste af disse områder er oftest fredede, enten gennem fredninger eller via generelle fredningsbestemmelser (Naturbeskyttelseslovens §3).

De mest betydningsfulde områder er fra syd:

Runde bakke

Ligger syd for Fjordhøj med adgang via Birkebakkerne. Det er det sidste større område, der er tilbage som oprindeligt overdrevslandskab med afgræsning og uden brug af kunstgødning og sprøjtning. Udover selve bronzealderhøjen, "Runde Bakke", der er en gammel bavnehøj, er

Mælkeurt, en af de mange sjældne planter, som man kan se på Runde bakke.

landskabet kuperet med kilder og kildevæld.

En lang række typiske overdrevsplanter, som i dag er blevet sjældne, findes i området. Amtet har plejeplaner der har været iværksat gennem en årrække, men for øjeblikket fungerer det ikke.

Området er yderst sårbart og truet af tilgroning. Det er vigtigt at få iværksat og vedligeholdt en god naturpleje, som i det væsentlige skal bestå af ekstensiv afgræsning.

Ved grævlingehøj er en vid udsigt over Roskilde fjord mod Nordskoven og Kulhuse.

Grævlingehøj/Vesterviggård-området

Ved Fjordstien ca. 1 km nord for Kregme ligger Grævlingehøj i nordkanten af et sommerhusområde, hvilket begrænser udsigten mod syd.

Grævlingehøj er med sine 55 m den næsthøjeste bakke i kommunen og med en afstand på kun 350 m til Roskilde Fjord byder den på en enestående udsigt over fjorden mod vest til Jægerspris-skovene og Kulhuse, mod nord til Halsnæs, Frederiksværk og Arrenæs og mod øst over Arresø til Helsingø, Annisø og Ll. Lyngby Mose. I godt vejr er der udsigt til Odsherred og til radartårnene midt i Gribskov. Umidledbart nord for Grævlingehøj ligger et fredet område med maleriske skræntpartier mod fjorden.

Med hensyn til adgang til skrænterne er den i fremtiden sikret ad Fjordstien, fællesarealerne og gennem "Bekendtgørelse om Almenhedens Færdsel".

Plejen af skræntarealerne er derimod ikke sikret og der er behov for en plejeplan.

Hvide klint

Hvide Klint ligger ved Roskilde Fjord, syd for det gamle Frederiksværk. Klinten ligger vestvendt og meget særpræget og smukt hvid i aften-solen, når man kom sejlede fra Kattegat gennem Kulhusrenden. Erosion af kysten var med til at sikre en hvid, erosionspræget klintskrænt. Der blev for en del år siden gennemført en kystsikring ved udlægning af en stribe store sten i strandkanten, hvad der har fået nedbrydningen af klinten til at stoppe.

Mål for naturpleje i område 1

- Naturområderne, herunder de fredede arealer Hvide Klint, Grævlingehøj/Vesterviggård og Bakkestien samt §3-området Runde Bakke og de forskellige små "landskabslommer", skal naturplejes efter en samlet plejeplan.
- Grenet edderkoppeurt skal bevares og pleje af voksestederne for disse og andre sjældne planter skal opprioriteres.
- Udsigtspunkter og udsigtsstrækninger skal ryddes og plejes.
- Bakkestien har derudover behov for bedre vedligeholdelse af stisystemet.

I dag er Hvide Klint ikke mere hvid, men tilgroet med slåen, tjørn og anden buskvækst. Endnu værre er, at de fyrretræer, der står ovenfor klinten er begyndt at så sig mellem buskene på skrænten. Nu ligner Hvide Klint alle de andre tilgroede kystskrænter, og hvis der ikke iværksættes en pleje vil dette karakteristiske område glide sammen til en kedelig grågrøn masse.

Bakkestiområdet fra Grævlingehøj til Sandskåret

Bakkestien strækker sig fra Grævlingehøj til Sandskåret.

Den sydlige del af stien går gennem sommerhusområdet, langs kysten og passerer en række bronzealderhøje, der fungerer som udsigtspunkter. Den går videre over Hvide Klint og ender ved Strandvejen.

Den nordlige del begynder ved Bjørnehoved og følger den gamle vagtsti fra krudtmagasinerne tid frem til Sandskåret.

Den nordlige del har netop fået nye fredningsbestemmelser. Stien har først og fremmest betydning som en rekreativ turiststi, der går gennem nogle attraktive områder. Den nordlige del har i kraft af sin tidligere anvendelse som sti for vagtpersonalet på de nu nedrevne krudtmagasiner tilmed en kulturhistorisk betydning for Frederiksværk. Udover et generelt behov for vedligeholdelse med reovering af trapper, nyt grus og beskæring langs stien, bliver den vigtigste opgave i fremtiden at få udarbejdet og iværksat nye plejeplaner, der sikrer udsigtspunkterne.

Desuden findes en række mindre områder som små landskabslommer i sommerhusområdet. De ligger

ofte i forbindelse med fællesarealer. En del af den oprindelige natur er tilbage her og blandt andet kan man finde den meget sjældne plante "grenet edderkoppeurt". Amtet har registreret disse områder.

Grenet edderkoppeurt. En meget sjælden plante, som endnu kan findes langs Roskilde fjord

2: Roskilde Fjord kysten fra Frederiksværk til Lynæs

Roskilde Fjord kysten fra Frederiksværk til Sølager er præget af udstrakte strandenge, der ved Hanehoved breder sig som marint forland til de tidligere kystskrænter. Fra Sølager til Lynæs ændrer kystområdet karakter med skrænter og klint afbrudt af det flade område.

Strandengene fra Frederiksværk til Sølager

Grønnesse Skov. Grønnessegård opførtes af J.F. Classen i 1776 midt i Grønnesse skov. Her findes Karlsstenen, som er en runddysse fra bondestenalderen.

Klintebakke (Store Karlsminde). På klintens top 33 m over havet har man en meget flot udsigt over Isefjorden og Roskilde Fjord på samme tid.

Skuldevig – har været anløbsplads for skibe i vikingetiden og for både i den tidlige middelalder, hvor silde-markederne havde stor betydning. Der er på dette sted gjort mange fund, der tyder på stor aktivitet. Der er fundet gamle kogegruber og

et handelsskib fra 1100-tallet - det såkaldte "Lynæs Skib".

Lynæsfredningen.

DN har gennem adskillige år ment, at skrænterne og strandengene foran burde sikres gennem en fredning og da der opstod ønske om en udvidelse af Lynæs havn, fremsatte DN i 1993 et fredningsforslag fra Lynæs til Sølager og fra skræntoverkant og ud på søterritoriet til 2 m-linien.

De stejle og beskyttede sydvendte kystskrænter udgør levesteder og voksesteder for en lang række rødlistede varmekrævende dyre- og plantearter. Der er ofte tale om arter, hvis nærmeste større forekomstområde ligger i Mellem-europa eller i Østeuropas steppeegne. Endvidere rummer området mange andre kvaliteter indenfor arkæologi og geologi. Fra kystskrænterne, herunder først og fremmest Klintebakke, er en pragtfuld udsigt ud over Roskilde Fjord, Isefjord og Hornsherred.

Lynæsskrænterne er en af de smukkeste lokaliteter i området. Den nu påbegyndte havneudvidelse kommer desværre til at dække for en del af denne skrænt med risiko for forandringer i skræntens plante- og insektliv, men alt i alt lykkedes det at få gennemført en god fredning.

Positivt er det, at fredningen strækker sig ud i vandet, idet det giver en bedre sikring af hele området.

Mål for naturpleje i område 2

- Strandenge skal plejes ved fjernelse af opvækst samt, hvor det er muligt, ved afgræsning.
- De fredede arealer skal plejes efter en plejeplan og ulovligt opsatte høfder skal fjernes. Amtet har allerede udstedt et pålæg om fjernelse af ulovlige træhøfder ved St. Karlsminde, men de findes fortsat. Der skal følges op på sådanne sager.

Knud Rasmussens hus.

3: Hundested til Liseleje

Hesselø

Hesselø er ikke tilgængelig for offentligheden, da den er privatejet, men den er eller rettere var et af de mest oprindelige naturområder i kommunen. Meget af dette er i dag ødelagt, fordi den nuværende ejer, i strid med alle regler og love, byggede ny havn og en ny flylandingsbane og derved ødelagde dels en lang række kulturspor på øen, dels fjernede stenrev og store enkeltsten rundt om øen. Ødelæggelserne blev opdaget og Frederiksborg Amt reagerede hurtigt og effektivt, og ejeren af øen er blevet tvunget til så vidt muligt at genetablere den ødelagte natur og dømt til at betale en stor bøde for diverse lovovertrædelser. En del af den skete skade er

derfor afhjulpet, men meget, især kultursporene, er borte for altid.

Skansen

Skansen er bygget i begyndelsen af 1807 i forbindelse med Napoleonskrigene. Som bekendt mistede Danmark sin flåde til England efter slaget på Rheden. For at sikre landets kyster byggede man en række kanonskanser rundt om i landet. Mange af disse ligger fortsat tilbage som kulturminde-mærker over en svunden tids militærhistorie. En af disse er Skansen. På Skansen står fire kanoner fra 1842. Skansen er delvist borteroderet af Kattegat.

Spodsbjerg bakkerne

Knud Rasmussens hus, der ligger ved Spodsbjerg blev bygget i 1917. Huset, blev åbnet for offentligheden i 1939.

Kystskrænterne ved Spodsbjerg.

Brænding ved Liseleje strand.

Huset, der ligger på et naturskønt areal ved Spodsbjerg Fyr ud mod Kattegat, blev brugt af Knud Rasmussen som arbejdshus. Her planlagde han sine Thuleekspeditioner og her skrev han sine spændende beretninger og videnskabelige værker om ekspeditionerne i perioden fra 1918 til 1933.

I 1936 blev der rejst en mindevarde for Knud Rasmussen på et smukt beliggende punkt neden for Spodsbjerg Fyr. Stenene til varden er indsamlet på forskellige lokaliteter i Grønland.

Spodsbjerg fyr står som et markant vartegn øverst på Spodsbjerg.

Syd for fyret findes det sidste større overdrevsområde i den gamle Hundested kommune. Det er vigtigt at få plejet og bevaret dette overdrev.

Fra området er en pragtfuld udsigt over Kattegat mod Hesselø.

Kikhavn

Kikhavn er det ældste fiskerleje og den ældste landsby på Halsnæs. Byen havde allerede i 1582 i grove træk sin nuværende udstrækning og form med tæt beliggende huse på begge sider af hovedgaden. Kikhavn ligger helt ned til Kattegat, ca. 3 km nordøst for Hundested. De mange store gul- og hvidkalkede gårde og huse vidner stadig om en tid hvor kombinationen af landbrug og fiskeri var med til at sikre et liv af en rimelig standard. Byen har hvilet i sin nuværende skikkelse i 150 år og har på næsten forunderlig vis modstået alle de trusler, der ellers ligger lige for: ildebrande, havets hærgen og turisme.

Kikhavn er beskyttet af et dige – og kystsikringsanlæg som skal værne byen mod stormflodskatastrofer. Derfor er det absolut vigtigt at overholde forbudet mod at fjerne sten og andet materiale fra stranden og anlæggene.

Hyllingebjerg

Hyllingebjerg er beliggende på Kattegatkysten vest for Liseleje. Arealet på 2,3 ha. blev i 1961 opkøbt af Staten med det formål at sikre offentlighedens adgang til stranden.

I dag bliver Hyllingebjerg benyttet som udflugtsmål for turister og lokale beboere.

Hyllingebjerg er karakteristisk ved de 25 - 28 m høje kystskrænter.

Liseleje strand

Hele kyststrækningen er klassificeret som en Kategori 1- strækning. Det vil sige, at området har regional betydning på grund af dens særegne natur og de rekreative og turistmæssige interesser.

Det vestlige område ved Hyllingebjerg er et ungt morænelandskab, overvejende bestående af sand.

Mod øst bliver skråningerne lavere og strandbredden generelt bredere. Her begynder Liseleje strand. Øst for Liseleje-bølgebryderne bliver baglandet til egentligt klitlandskab.

Mål for naturpleje i område 3

- Området fra Knud Rasmussens hus til Kikhavn skal bevares, overdrevene naturplejes ved afgræsning og eksisterende stier skal bevares og evt udbygges.
- Kysten er kraftigt kystsikret med stenhøfder, og man har gennemført strandfodringer både ved Hald strand og ved Hyllingebjerg. Dette er helt nødvendigt for at sikre at Kattegat fortsat kan transportere sand fra dette område mod Liseleje strand.

4: Liseleje Plantage, Melby Overdrev, Asserbo Plantage

Melby Overdrev

Området er med sin hede og klitter yderst særpræget for Sjælland, og det er det største af sin art på øerne. Man skal helt til Vestjylland for at finde lignende lokaliteter.

Melby Overdrev, oftest benævnt "Skydeterrænet" er det største sammenhængende hedearal på Sjælland. Området er af største botaniske betydning på grund af forekomsten af den sjældne art Lyngsilke, samt de halvsjældne arter: Nikkende Kobjælde, Mosetrolldurt og Hedemelbærris.

Der forekommer desuden typiske arter som klokkeling, gul evighedsblomst, sandfrøstjerne, gul Snerre, kattefod, pors samt plettet gøgeurt, bakke-gøgelije og andre orkidearter.

Klitlandskab ved Melby Overdrev.

Melby Overdrev er tilmed et af landets bedste insektlokaliteter, her findes en del rødlistede sommerfuglearter og en række rødlistede biller og andre insekter. Overdrevets beliggenhed i et intensivt benyttet landskab og umiddelbart op til tæt bebyggelse bevirker at området rummer store lokale landskabsmæssige og rekreative værdier.

Arealet, der er ejet af staten og indtil for nylig udlejet til forsvaret bærer præg af en mangelfuld naturpleje, der mange steder kommer til udtryk ved en voldsom tilgroning af fyr, birk, bævreasp og rynket rose.

Hele området er præget af et klitlandskab, der opstod som vandre-

klitter i 1600-tallet på grund af rovdrift på naturen. Vandreklitterne begravede hele landsbyer og flyvesandet lukkede afløbet fra Arresøen.

I 1700-tallet påbegyndtes tilplantning af klitterne og det nuværende Tisvilde Hegn opstod. (I vores kommune ligger Asserbo Plantage og Liseleje Plantage.) Kun længst ude mod kysten fik de egentlige klitter – de såkaldte "Hvide Klitter" – med deres bevoksning af marehalm og sandhjelme lov til at stå tilbage. Plantagen går så langt ud mod Kattegat, at den naturligt tilgroede klit – den "grå klit" med sin bevoksning af laver og tørbundsplanter - kun findes som en smal bræmme bag den hvide klit.

Området bærer stedvis præg af nedslidning fra mange badegæster.

Mål for naturpleje i område 4

- Her er det først og fremmest Melby Overdrev, som har et akut behov for pleje. Militæret, som har ansvaret for naturplejen, har ikke levet op til sit ansvar. Fra slutningen af 2006 overtager Statsskovvæsenet igen hele ansvaret for naturplejen. DN har arbejdet aktivt med at sikre dette helt enestående område, og håber meget på kommunens aktive støtte i dette arbejde.

5: Arresø

Arresø er med sine 4 072 ha Danmarks største sø. Arresø er en fladvandet sø, der er ingen øer i søen og den største dybde er kun 5,8 m.

Arresø har en omfattende bredzone på ca. 250 ha. De lavvandede og til tider tørre dele af bredzonen er flere steder groet til med birk, el og især pil, der dækker for udsigten over søen. De våde områder og ud til 1 meters dybde er dækket af mange arter af sumplanter mest tagrør, dunhammer og siv.

Arresø var oprindeligt en lavvandet område Brødemose Sund med forbindelse fra Roskilde Fjord til Kattegat. Landhævninger og ændringer af vandstanden i havene bevirkede, at det blev en fjord, Arrefjord, der

Skarven er en hyppig gæst i Arresøen.

blev afskåret fra havet for ca. 4 000 år siden og for ca. 2 500 år siden blev den ferskvandet, i dag ligger søens overflade i gennemsnit 3,85 m over havet.

Arresø har været en klarvandet sø med en sigtedybde på ca. 3 m. I 1500-tallet blev Kattegatkysten og et stykke ind i land plaget af en omfattende sandflugt, der bl.a. lukkede for afstrømningen fra søen, hvilket afstedkom voldsomme oversvømmelser.

I begyndelsen af 1700-tallet blev oversvømmelserne så alvorlige, at kongen i 1717 besluttede at lade grave en kanal for at stabilisere vandstanden i søen. De store ændringer af vandstanden gjorde, at der blev frigivet næringssalte fra de omliggende jorder, der betød, at den fik sin dengang karakteristiske brune farve. Søen kunne dog ikke karakteriseres som forurennet i moderne forståelse, men var stadig ret klarvandet.

Den store forurening startede i 1920, da Hillerød med mange store industrier begyndte at kloakere og lede det hele urensset ud i Pøleå og til Arresø. Forureningen fortsatte og det gik helt galt i 1950-erne.

I flere år var sigtedybden i nogle sommer måneder helt nede på 20 cm. Denne lille sigtedybde bevirkede at al undervandsvegetation blev skygget væk.

Der er igennem de sidste år gennemført store tiltag for at forbedre af tilstanden i Arresø, bl. a. forbedrede renseanlæg og genopretning

af småsøer i oplandet til søen.

Den forbedrede tilstand skulle føre til, at denne store sø nu også kan byde på store naturoplevelser.

Arresø besejles i sommermånederne med turistbåden Frederikke, der er bygget fugletårne ved søen og nær ved søen er der indrettet primitive lejrpladser og grillpladser med adgang for kanoer og kajaker.

Frederiksborg Amt og Skov- og Naturstyrelsen har planer om at gennemføre et kombineret gang- og cykelstinet rundt om Arresø.

Mål for naturpleje i område 5

- De hidtidige tiltag, som er gjort for at stoppe forureningen af søen skal fortsættes og gerne forstærkes. Der skal skabes gode levevilkår for fuglelivet på og omkring søen. Målsætning er blandt andet at der atter kan komme ynglende fiskeørne til Arresø igen. Der skal undersøges, hvordan den rekreative brug af søen og dens omgivelser kan bruges uden at skade naturen på og omkring søen.

6: Arrenæs

Dragebjergområdet

Dragebjerggård blev fredet i 1969 på grund af "arealets naturskønhed". Anledningen var et ønske om byggeri på Dragebjerg, der havde en fin udsigt.

Vandrestien rundt om Dronningholm mose.

På jorderne findes en række høje fra bronzealderen. De udgør de synlige tegn på en af de tre bebyggelser, som fandtes på Arrenæs i Bronzealderen.

Fra højene er der en stor slået udsigt ud over Arresøen med frit udsyn til Ll. Lyngby, Hillerød og helt til Gribskov. En af højene, Tjørnehøj, blev udgravet af ejeren i 1895 for at udnytte højmaterialer. I den forbindelse fandtes 4 grave med bl.a. et bronzesværd og et snoreskørt.

Bortset fra den ødelagte høj er området plejet af amtet og der findes en række karakteristiske overdrevsplanter på højene, såsom lyng, djævelsbid, nikkende kobjælde, flipkrave og vellugtende gulaks.

På gårdens areal ligger også Dragebjerg, en stor bakke, som er et udsigtspunkt over hele Arresøen.

I dag er Dragebjerg desværre helt tilgroet og trænger hårdt til naturpleje for at genskabe tidligere tiders udsigt. Også her findes mange overdrevsplanter, men de er truet af tilgroningen.

Det centrale Arrenæs

Arrenæs ligger som et højedrag ud i en ellers fladbundet Arresø. Næsset er dannet under den sidste istid, ikke som en randmoræne, men i en kompliceret opbygning af ler, sand- og grusbakker. Det har aldrig været muligt at redegøre for alle elementer i dannelse, men næsset rummer dødishuller, lerforede søer i højedrag, slugter og markante grusbakker.

Arrenæs har været beboet af mennesker siden stenalderen. I bronzealderen (og jernalderen) har her været 3 bebyggelser, hver med sit højområde. Man kan stadig finde spor efter beboelse nær højene. I følge rapport fra Frederiksværk museum fremstår landskabet som en formidlingsmæssig helhed, der er enestående ikke bare i nærområdet, men i hele Frederiksborg Amt.

Området har været opdyrket siden

Auderød skov en varm sommerdag.

bronzealderen og landskabet rummer selv i dag formidlingsmæssige muligheder takket være et landskab med blandet agerjord, overdrev og skov.

Kregme må antages at være opstået som landsby i tidlig jernalder, Sonnerup i vikingetiden og Brederød og Auderød i tidlig middelalder.

Nærheden til Classens Frederiks Værk har gjort, at den landbrugs-mæssige udvikling ikke har gået så stærkt på næsset. Det gør at hele næsset, udover sin landskabelige skønhed, rummer et specielt formidlingspotentiale til at illustrere landets landbrugsudvikling gennem mange århundreder.

Botanisk rummer Arrenæs mange overdrevsarealer, noget som er blevet sjældent i vores stærkt udnyttede amt.

Dronningholm slotsruin

Begiver man sig ud på Arrenæs af vejen mod Auderød er noget af det første man støder på Dronningholm Slotsruin inde på højre hånd. Området fremstår i dag som et voldsted takket være storstilede udgravninger forestået af nationalmuseet i årene 1933-39.

De udgravede rester af bygningerne tyder på at opførelsen ligger tilbage til omkring år 1200.

Vandstanden i Arresø var på den tid højere. Der kunne sejles til borgen, og rundt om voldene stod vand. Anlægget lå som en ø, der var forbundet med fastlandet med en bro fra den østlige side

Dronningholm nedbrændte i 1525, og fra 1557 anvendtes borgen som stenbrud. Mange af stenene blev genbrugt til opførelsen af Frederiksborg slot.

Står man på voldstedet og ser sig omkring, kan man fornemme noget af historiens vingesus.

Området syd for voldstedet udgøres i dag af Dronningholm Mose. Et spændende botanisk område (med bl.a. den sjældne halvgræs: hvas avneknippe), som man bedst kan komme til ved at følge det stisystem der er anlagt ud over Arrenæs. Stiforløbet er beskrevet i vandretursfolderen Arrenæs udgivet af Skov og Naturstyrelsen.

Skovene på Arrenæs

Skovene på Arrenæs er som det er karakteristisk for små skove drevet i små enheder og giver derfor et varieret skovbillede på et lille areal. Skovene er præget af nærheden til Arresø med store ellesumpe, der afhængigt af vandstanden i Arresø, er vanddækkede hele eller det meste af året.

Auderød Skov på 72 ha. ligger på

den yderste ende af Arrenæs på et forholdsvist fladt terræn, 85 % af arealet er dækket af løvskov, Skoven omfatter også en del små moser, kær og en lille højmos.

Sonnerup Skov på 61 ha ligger på den sydlige del af Arrenæs, skoven ligger i modsætning til Auderød Skov på et meget kuperet terræn, skoven er overvejende dækket af løvskov. I den nordøstlige del af skoven er der en smuk 100-årig egebevoksning.

Skovene nær Frederiksværk også Auderød og Sonnerup Skove er karakteristiske ved deres stendiger. Normalt er stendigerne omkring skovene bygget for at værne skoven og er bygget i forbindelse med en udvendig digegrøft. Stendigerne ved Frederiksværk er blot sat direkte i terrænet og er sat lige så meget for pynt og skelmarkering som for at værne skoven, det ses også ved at der er stendiger mellem skovene og Arresø. Stendigerne langs søen er for det meste nedbrudt og brugt som vejmaterialer i skovvejene.

Syd for Sonnerup Skov ligger Nørremosen. Den ligger hen som en stor rørskov med opvækst af pil m.m.. Yderst mod Arresø er der foretaget bredzonepleje, der sammen med arealet ud for skov har givet et sammenhængende ryddet areal med tagrør på 20 ha. I det sydøstlige hjørne af mosen, er der opsat et fugletårn, hvorfra der er rig mulighed for at betragte fuglelivet.

7: Det centrale Halsnæs

Melbyhøjene

Da Melbyhøjene blev fredet, blev samtidigt også arealet syd for fredet. Det har lykkeligvis sikret en god landskabssammenhæng ned mod Melby. Landskabet er ikke forandret mere, end det kan genkendes på malerier fra midten af 1800-tallet.

Arealet er botanisk betydningsfuldt med mange halvsjældne planterarter. Fra højene er en god udsigt mod Melby og Halsnæs. Høj-arealet bliver i dag naturplejet med fåregræsning. I sig selv en fornuftig ide, men det er vigtigt at følge påvirkningen heraf, da får ofte er hårde både ved landskab og vegetation.

Kejserkåben igen observeret på Halsnæs.

Ullerup skov

Ullerup skov var oprindelig på godt 70 ha. Skovplantningsplanen har bevirket at skovens areal er forøget siden 1992, så den i dag omfatter 126 ha.

Ullerup skov er meget bynær og har derfor stor rekreativ værdi. Den megen brug af skoven giver konflikter mellem de forskellige brugergrupper, det er derfor ønskeligt med et vej- og stisystem der tilgodeser både gående, cyklende og ridende.

Grønnesse skov

Grønnesse Skov dækker sammen med skovarealer til Grønnessegård 133 ha og er det største skovareal på Halsnæs.

Skoven er smukt varieret med flere våde områder, der ved kyndig pleje kunne blive gode levesteder for dyr og planter. Skoven er har en stor bestand af hjortevildt.

Rorup mose

Rorup mose er Halsnæs største ferskvandsområde. Mosens mange søer er fremkommet som følge af

Mål for naturpleje i område 6

- Specielt Dragebjerg har et stort behov for pleje. Der var tidligere en pragtfuld udsigt fra toppen, men alt er kraftigt tilgroet.
- Dele af det centrale Arrenæs på det seneste blevet omfattet af planer om nedsivningsanlæg til produktion af grundvand fra Arresøvand. Uanset den gode miljømæssige intention bag dette projekt, må en afvejning af fordele og ulemper føre til en afvisning af ideen fra DN's side. Arrenæs rummer så mange naturmæssige og kulturhistoriske værdier, at området i stedet burde fredes, plejes og i det hele taget nyde den særbehandling, som dets specielle karakter fortjener.
- Generelt er der behov for en samlet plan for Arrenæs, meget gerne i form af en egentlig fredning af hele næsset. De rekreative potentialer er ikke tilgodeset i tilstrækkeligt omfang. Også turismæssigt kan Arrenæs sammen med Arresøen blive en meget større attraktion end i dag.

Mål for naturpleje i område 7

- Melbyhøjene har gennem længere tid haft behov for en samlet plejeplan med afgræsning. Dette er på sat i værk med fåregræsning, men det er vigtigt at følge op på det, blandt andet med botanisk overvågning.
- I Ullerup Skov trænger flere små vandhuller til at blive oprenset og gjort mere lysåbne, for at få værdifulde ynglesteder for padder og vandinsekter. Der er knyttet drikkevandsinteresser til Ullerup skov. I den østlige del findes tre drikkevandsboringer, hvoraf to er i drift. Afvandingen fra kilderne i den nye skov sker i dag ved udpumpning til Kattegat. Dette skal stoppes og mindre arealer oversvømmes, så der dannes nyt grundvand. Oprensningen af grøfter standses, for at skabe en fugtig skoveng, der vil gavne flora og fauna.
- Mellem Rorup mose og Grønnesse skov bør den resterende del af Sækerenden over Grønnessegårds marker også frilægges til sit naturlige miljø. Et sådant naturgenopretningsprojekt vil genskabe en betydningsfuld spredningskorridor mellem Roskilde Fjord og Rorup Mose.

tørvegravning i perioden fra før 1895 til omkring 1950'erne. Rorup Mose blev i 1981 klassificeret som "værende af stor botanisk værdi", med en betydelig forekomst af den sjældne kær-mangeløv samt en lang række andre arter, der er knyttet til moser og overgangsrigkær.

Mosen er levested for en række pattedyr, råvildt, ræv, mår, ilder og hermelin. Endvidere er mosen af overordentlig stor betydning for både ynglende og rastende fugle.

Vandet fra Rorup moses mange kildevæld afledes gennem Sækerenden, som løber gennem Grønnessegårds marker og enge og Grønnesse Skov til Roskilde fjord.

Som et beskæftigelsesprojekt i 1950'erne blev Sækerenden rørlagt fra mosen til Grønnessegårds enge. Rørforløbet fra skoven og til fjorden er af nyere dato. Rørledningen gennem Grønnesse Skov blev frilagt i 70'erne.

8: Hundested

Hundested

Lokaliteten som har givet navn til det nuværende Hundested findes desværre ikke længere.

Det oprindelige "Hundested" var et meget stort stenrev der fra Spodsbjerg strakte sig langt ud i havet i nordvestlig retning. På og ved revet levede og ynglede et meget stort antal sæl(hunde), som flere tidli-

gere konger og deres jagtselskaber fornøjede sig med at skyde. Eksempelvis kan Christian den 7. færden spores hertil.

Dette "Hundested" forsvandt langsomt men sikkert idet revets sten blev fjernet og nu danner fundament til Trekronerfortet og flere havne på Øresundskysten. Revets fjernelse bevirkede en stor kysterosion som de stejle skrænter ved Spodsbjerg vidner om.

I dag kan vi ærgre os over datidens naturvandalisme, nu kan vi blot forsøge at forestille os, hvordan det må have set ud med et mylder af

Mål for naturpleje i område 8

- Lyngbakkerne bør fredes i sin helhed. Igennem mange år har der været mange og lange diskussioner om færgevejens (nu havnevejens) forlægning fra Vibehus ned over Lyngbakkerne til havnen. I lige så mange år har den folkelige modstand af dette vejprojekt været massiv, og det er fortsat et meget lille antal borgere, der ønsker dette areal ødelagt af en vej.
- Magasingrunden, Storebjerg og Harebakken bør ligeledes fredes for at bevare den bynære, smukke natur. Områderne ligger i landzone i dag.

sæler på og ved revet på Sjællands nordkyst. Især når vi tænker på, at navnet Sjælland stammer fra "sælland".

Storebjerg og Harebakken

Området ved Storebjerg og Harebakken er på ca. 6 ha. Toppen af Storebjerg blev fredet i 1930 og indgår i den grønne kile, der strækker sig ind gennem bymidten

Magasingrunden

Magasingrunden, som støder op til Storebjerg og Harebakken, udgør et areal på ca. 14 ha. Som navnet antyder, ejes arealet af "Magasin". På arealet ligger et antal feriehuse, som firmaets ansatte kan benytte. Stinetet i området forbinder Storebjerg og Harebakken samt Lyngbakkerne.

Lyngbakkerne

Lyngbakkerne er det eneste større hedeareal, der er bevaret af fortidens udstrakte overdrevsbakker. Det er et 7 ha. stort område, hvoraf halvdelen blev fredet i 1948. Dette område er af høj rekreativ betydning idet det er beliggende i bymidten.

9: Frederiksværk

Kanalen

Frederiksværk bys specielle struktur og et særegne miljø skyldes, at byen er bygget op omkring Kanalen eller Kanalerne.

Kanalen historie er ikke lang, men spændende og hænger uløseligt sammen med Arresø's historie.

I 1500-tallet blev området mellem Kattegat og Arresø hærgnet af voldsom sandflugt, en af følgerne var, at de naturlige afløb fra Arresø sandede til og til tider foranledigede store oversvømmelser. På grund af disse oversvømmelser blev det i 1706 foreslået at grave en afløbskanal fra Arresø.

Men arbejdet blev ikke iværksat. Først efter endnu flere store oversvømmelser, den værste forekom i 1714, begyndte man endelig gravningen af kanalen i 1717.

Gravearbejdet blev udført af danske hvervede soldater og ikke, som man ynder at fortælle, af svenske krigsfanger. Soldaterne boede i teltlejr ved Kregme, der dengang var områdets hovedby.

I begyndelsen af 1719 var man en-

Arresødalbroen med slusen, som styrer vandstanden i Arresøen.

delig færdig, og vandet strømmede gennem kanalen og vandstanden faldt til noget under det nuværende niveau.

Allerede i 1728 begyndte man udnyttelse af vandkraften fra Arresø, der blev bygget en vandmølle lidt øst for Arresødalbroen og vandstanden blev igen hævet, dog til et mere stabilt niveau. Vandstanden har lige siden skabt strid mellem industrien og kommunerne, der vil have høj vandstand for at have vand nok i tørre somre, og naboerne til søen, der ønsker lav vandstand for at kunne dyrke så meget af det lave land ved søen.

I dag er der også problemer i de store sommerhusområder, hvor øget udbygning og benyttelse giver problemer med såvel overfladesom spildevand.

Frederiksværk Kommune har været fremsynet. Trods store protester har kommunen gennemført en kloakering af sin del af området. I dag er der ingen, der er kede af dette tiltag.

Kanalen var oprindeligt en ren afvandingskanal, der var dybere og havde en mindre bundbredde.

Efterhånden som man udnyttede vandkraften hævedes vandstanden og efterhånden som industrien udviklede sig, blev der anlagt flere kanaler. Der blev først bygget en vinkeletret på den oprindelige, den førte hen til Krudtværket og fra dette hovedsystem blev der anlagt mindre kanaler frem til de værksteder, hvor

vandet skulle bruges. Der var på et tidspunkt tre parallelle kanaler. Langs Strandgade, langs Valseværksgade og langs Syrevej, hvor Krudtværket ligger. På Krudtværket fordelte man vandet til de mange møller ved at føre det i to niveauer i en møllekarm. Kanalen langs Valseværksgade findes ikke i mere.

Kanalen fra Arresø gennem skoven til Frederiksværk Kirke er meget oprindeligt, kun krydset af to broer, Arresødalbroen, der er en smuk stenbue-bro opført omkring 1750 og Amtsvejbroen, der er bygget i 1955.

I dag fungerer kanalerne som

Engkabelejer er hyppige i de sumpede arealer ved krudtværksområdet.

rekreativt områder og som mulig faunapassage til Roskilde fjord.

Arresødal skov

Arresødal Skov ligger sammen med Vinderød Skov på bakkerne mellem Frederiksværk By og Arresø. Den bynære skov danner sammen med Skjoldborgparken og Krudtværksarealerne et grønt område, der er enestående og som man skal gøre alt for at bevare.

I Arresødal Skov er 90 % løvtræ. Skoven har i mange år været drevet som lystskov. I dag er det meste af skoven udlagt til urørt skov. Det betyder at der ikke må foretages fældninger eller anden regulering i skoven. Dette har i Arresødal Skov særlig stor betydning, da der er store arealer med gammel bøgeskov – på 2 ha er træerne 192 år og på 6,5 ha 292 år gamle. Da der ikke har været drevet egentligt skovbrug siden 1970 kan man her få et lille indtryk af naturskov.

Længere ned passerer man Store og Lille Tranemose, der ligger smukt mellem vejen og en af de gamle havskrænter, der nu er bevokset med flere hundrede år gammel ege- og bøgeskov.

Krudtværksområdet

Krudtværksarealerne ligger som en grøn korridor mellem Arresødal Skov og Roskilde Fjord. Krudtværks-

Mål for naturpleje i område 9

- Kanalerne og det specielle miljø kræver pleje og vedligeholdelse.
  1. Ved den eneste tilbageværende kanal ved Strandgade er der et dårligt vedligeholdt turbinehus med en ikke fungerende turbine. Denne turbine kunne bringes til at arbejde og den ville sammen med stigningene i umiddelbar nærhed af Bymuseet være et oplagt mål for interesserede.
  2. Kanalen ved Valseværksvej, Kobbemøllekanalen, er sløjftet. Den kunne genoprettes og danne et smukt vandløb langs Valseværksvej, gennem Skjoldborgparken og gennem Krudtværksarealet nord om Gymnasiet frem til Krudtværkskanalen. Denne kanal kunne samtidig danne en længe ønsket faunapassage mellem Roskilde Fjord og Arresø.
- Krudtværksarealerne med Krudtværkmuseet og Krudtværkskanalen er et flot historisk dokument og danner sammen med Skjoldborgparken et dejligt grønt område nær ved bymidten. Det hele kræver en grundig pleje og et fornuftigt vedligehold, især den delvis genopførte møllekarm, der er ved at rådne væk, trænger til en grundig renovering. Alt dette vil gøre at vi også fremover kan se hvad der gjorde Frederiksværk til den by, den er i dag.
- Krudtværksområdet er ejet af henholdsvis stat, amt og kommune og bærer desværre tydeligt præg af dette.
  1. Statskoven har anlagt stier og plejet bevoksningen ved at frede naturligt forekommende danske træer og buske og det er blevet et interessant område.
  2. Amtet har i forbindelse med anlæg af Frederiksværk Gymnasium foretaget en beplantning, som man ikke har vedligeholdt.
  3. Kommunen har på sit areal flere gange kritikløst ryddet hele underskoven og på bekostning af danske træarter bevaret nogle meget store popler.
  4. Der er behov for en samlet pleje- og udviklingsplan for hele dette område, som delvist ligger midt i selve byen. Få andre byer kan byde på bykerner med så meget natur midt i det hele.
- Det ville være ønskeligt, at indsatsen blev koordineret, derved kunne man opnå et sted med megen historie, der ligger i et smukt naturskønt område, som går fra sump, sumpskov, naturskov og park, der grænser op til den smukke ubebyggede Skjoldborgpark.

sarealerne ligger sammen med Skjoldborgparken og Frederiksværk Gymnasium på et lavt delvist sumpet område og rummer mange historiske elementer, hvoraf en del er samlet på Krudtværksmuseumet.

Ad stierne kan man komme ud til et stort sumpet tagrørsbevokset areal, der gennemløbes af et vandløb, Arrenakke Å, som tidligere hed Bydinge å og var det oprindelige afløb fra Arresø.

Man kan herfra, med Roskilde Fjord som baggrund, opleve udsigten til nogle Frederiksværks nyere industrier.

Arrenakkefredningen har sikret bevarelse af overdrevsarealerne.

Her ligger også ruinerne af en flugtskydebane, hvor "Værkerne" tidligere overbeviste køberne om krudtets fortræffelighed.

10: Arrenakke Bakker, Kappelhøjken og Strø bjerge

I den gamle Frederiksværk kommune ligger 3 store fredninger, som alle hver på sin måde repræsenterer nogle typiske landskabsområder i kommunen

Arrenakke bakker udgør sammen med Ryengen, hvoraf kun delen i Helsingørskommune er fredet, det sidste stykke oprindelige natur syd for sommerhusudstykningsområderne i Asserbo plantage.

Arrenakke Bakker ligger hen som et overdrevsareal med enkelte huse. Området er stærkt kuperet og af stor skønhed. Her findes en enestående bevoksning af tjærenelliker. Fra bakketoppen er en vid udsigt over Hegnet og Arresøen. Ryengen ligger fortsat hen som græsningseng, men er truet af udtørring og tilgroning.

Kappelhøjken, som blev fredet for nylig, er et landbrugsareal som sikrer sammenhængen mellem Arrenæs og Roskilde Fjord. Området er stærkt kuperet, og det højeste punkt, St. Maglehøj, ligger 70 m over havet. Fra højen er en enestående panoramaudsigt.

Sammen med Arrenæs udgør Kappelhøjken et sammenhængende landskab, som forbinder Roskilde Fjord med Arresøen. Området kan sammen med kanalerne i byen sikre

Udsigt fra Strø bjerge.

faunapassage til Roskilde Fjord.

Strø Bjerge, eller rettere, den nordvestlige del, som ligger i Frederiksværk kommune, er fredet. Strø Bjerge er en istidsås, som er dannet af smeltevand i sidste del af istiden. Geologiske undersøgelser viser at den fredede del er skabt på bare 30-

35 år. Fra toppen er der vid udsigt mod nord/nordøst over Lyngby skov og den gamle fjordarm fra Arrefjorden (se afsnittet om Arresøen) og mod syd/sydvest over ådalen ved Havelse å. Botanisk set rummer Strø Bjerge mindre overdrevsarealer, men den virkelige værdi i land-

skabet ligger i at landskabet i sin helhed er friholdt for større bebyggelser, vejanlæg og højspændingsledninger. Det er på mange måder muligt her at se ud over et område, som minder om landbrugslandskabet for 100 år siden.

Mål for naturpleje i område 10

- Arrenakke Bakker har allerede en plejeplan, der skal følges op på. Ryengen har behov for naturpleje, evt. med en hævnning af grundvandstanden. Da kun dele af Ryengen er fredet, kræver dette forhandling med grundejerne. Men som det er nu er Ryengen lige så stille ved at gro til og forsvinde.
- Kappelhøjken skal have færdiggjort en plejeplan, herunder en stillingtagen til hvilke stiforløb, der evt. skal laves yderligere. Derefter skal denne plejeplan føres ud i livet. Det var ønskværdigt at få kædet Kappelhøjfredningen sammen med en fredning af hele eller dele af Arrenæs (udover det, som allerede er fredet).
- Strø bjerge har principielt en plejeplan, men der er behov for at følge op på den. Ikke alle stier er reelt tilgængelige længere og der skal tages stilling til naturplejetiltag. Landskabet mellem Strø Bjerge og Havelse å skal sikres mod yderligere udvikling, så dette i mange henseender enestående landskab bevares. Kommunen er allerede begyndt godt med en restriktiv lokalplan for Lille Havelse.

Melby Overdrev - en unik naturlokalitet i kommunen

Melby Overdrev er et af de få hedeområder på Sjælland og er fredet som sådan.

Overdrevet blev fredet allerede i 1930 og området har indtil for kort tid siden været benyttet som militært skydeterræn, hvor der dog i store dele af året var adgang for offentligheden. I dag er militær aktivitet ophørt og naturplejen overgået til skovdistriktet.

Hedeområdet er det største på Sjælland, som altid har været fattigt på heder. Bevarelse og pleje af området er derfor, både naturmæssigt og kulturhistorisk, af allerstørste vigtighed.

Her oplever man den åbne hede med blandt andet hedelyng, revling og pil.

De små sandlommer mellem lyngbuskene huser talrige laver som rensdyrlav, bægerlav og islandsk kruslav.

Om foråret ses overalt nikkende kobjælde, en sjælden og truet plante, som behøver pleje og beskyttelse for at klare sig.

Det specielle planteliv kombineret

Et lille udsnit af Melby Overdrev. Naturvariationen og mangfoldigheden gør det til noget enestående i Nord-sjællandssammenhæng.

med Kattegatkystens tørre klima gør området til et sted hvor en række insekter og sommerfugle får en mulighed for at trives i områder, hvor de normalt ikke findes. Overdrevet huser derfor en række sjældne insekter og sommerfugle.

Melby Overdrev er resultatet af menneskets udnyttelse af området

før i tiden. Man havde køer og får græssende på området, der var for magert til at opdyrke. Sammen med afgræsning har de ringe næringsforhold givet voksemulighed for laver og urter, der ikke kan klare sig i konkurrencen om lyset i mindre barske områder.

I dag hvor hedebonden er historie, og kvælstofbelastningen er blevet markant, er heden ved at blive overtaget af græs og træer. Heder og overdrev bliver mere og mere sjældne.

Derfor må vi hæge om Melby Overdrev og gøre levevilkårene for det fascinerende plante- og dyreliv så gode som muligt ved blandt andet at stoppe tilgroning med birk, fyr og bævreasp og forny lyngen ved afbrænding med års mellemrum. At området samtidig er af stor

Selvom Nikkende kobjælde findes talrigt på Melby Overdrev, er den på landsbasis en truet plante.

rekreativ værdi, gør ikke kravet om god naturpleje mindre.

Melby Overdrev har, takket være sin beliggenhed væk fra større byer, noget som er blevet specielt for lokaliteten – de mange, ofte sjældne, lavarter.

Vi vil derfor her uddybe lidt om den særlige problematik for bevarelse af de mange truede laver:

Melby Overdrev - En enestående lav lokalitet

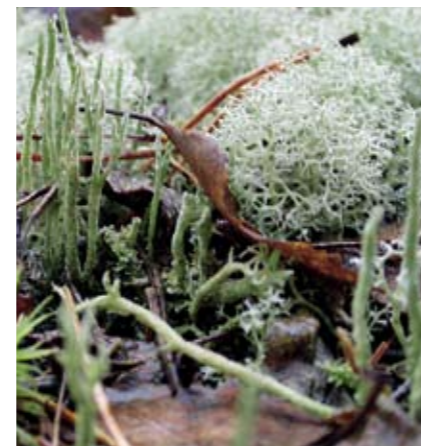
Laver vokser typisk på meget næringsfattig jord, hvor planter

dårligt kan konkurrere. Det kan være i vindbrud hvor sandet er blottet, i midten af gamle lyngplanter eller hvor afbrændingen har fjernet lyngen og det øverste muldrag.

Der findes omkring 1000 kendte lavarter i Danmark. Heraf er ca. 100 arter forsvundet fra landet og af resten er ca. 2/3 truede eller sårbare arter.

Der er to årsager til lavernes sårbarhed. Den ene er, at laverne er særdeles udsatte for ændringer i vækstbetingelserne. Den anden er, at de er ekstremt følsomme overfor luftforurening.

Vigtige vækstbetingelser for lav er blandt andet lys- og næringsforhold. Mange af de specielle lavarter på Melby Overdrev kræver meget lys, og dør hvis de bliver overskygget af for eksempel hurtigt voksende planter. En anden trussel er næringsbelastning af området fra luftforurening med N-holdige forbindelser. Planternes og mossernes vækst øges til skade for laverne og området har lettere ved at springe i skov. Dette betyder at lavernes lysåbne levesteder forsvinder, laverne bliver udkonkurreret og den biologiske mangfoldighed forarmes.

Rensdyrlav.

Rensdyrlav.

Naturgrundlaget og naturtyperne i Frederiksværk-Hundested Kommune

Naturgrundlaget

Naturen i Frederiksværk-Hundested kommune er præget af kommunens beliggenhed mellem hav, fjord og sø.

Overdrev

Overdrev kan betragtes som tørre enge. De fleste overdrev er opstået som følge af afgræsning, ofte ved at landsbyerne havde en fælles græsningsmark, som det ikke kunne betale sig at dyrke. Netop denne åbne, lyse landskabstype, fyldt med blomster, insekter og fritgående husdyr, er for mange et romantisk billede på, hvordan Danmark var engang. De ældste overdrev er hjemsted for op mod 30% af alle rødlistede plantearter i Danmark.

For 50 år siden var overdrev en udbredt naturtype. Men en af konsekvenserne af at kvægbesætningerne i løbet af de sidste mange år er forsvundet ud af regionen, har været at overdrevsarealerne er gået tilbage med 70-90%.

Overdrevsarealet i Frederiksværk-Hundested Kommune er større end i mange andre kommuner i Nordsjælland men alligevel beskedent. Især ligger overdrevsarealerne på Melby Overdrev, syd for Spodsbjerg fyr (Spodsbjergbakkerne), ved Runde Bakke samt på Arrenæs.

Overdrevsbakkerne ved Spodsbjerg. Afgræsning med får har betydet en kraftig forbedring i naturplejen af bakkerne.

Moser

Moser opstår, hvor jordbunden er våd eller meget fugtig. De døde plantedele bliver som regel ikke nedbrudt, og så dannes der et lag af tørv. For 100 år siden dækkede moser op mod 25% af Danmarks areal, mens de i dag kun dækker 1,2%. Især tørvegravning og dræning af moseområderne, har været årsag til den kraftige tilbagegang. I dag er de største trusler mod moserne dræning, som sammen med tilførsel af næringsstoffer fra luften får moserne til at gro til med træer og buske.

I Frederiksværk-Hundested Kommune findes der kun moser få steder, mest i forbindelse med Arresøen, som f.eks. Nørremosen. Øst for Hundested findes en større mose, Rorup mose. En højmoser findes ved Dybendal. Højmoser er i vores region en yderst sjælden naturtype. Desuden en række små moser rundt om, nogle tidligere vandhuller.

Mange af moserne er truet af overgødning og udtørring.

Ferske enge

Enge er en naturtype der befinder sig i overgangen mellem våde og tørre naturtyper. Ferske enge er lavtliggende og fugtige og findes ofte i ådale, langs vandløb, søer eller moser. På enge, der bliver

græsset, vokser ofte flere truede plantearter, blandt andet orkideer. At engen er levested for et væld af blomsterplanter afspejler sig i mange af blomsternes navne. Engkabbeleje, engnellikerod og engkarse er blandt engens karakterplanter.

De ferske enge, der ligger langs naturligt snoede vandløb, bliver hver vinter oversvømmet af næringsrigt vand. Før i tiden var denne tilførsel af næring en nødvendighed, men da man fik kunstgødning blev oversvømmelserne overflødige, og mange enge blev drænet og opdyrket.

For blot 100 år siden var de ferske enge en vigtig del af landbrugsdriften og engene dækkede over 10% af landet. Siden er de ferske enge reduceret, så landskabstypen i dag kun dækker cirka 2,4% af landet.

I Frederiksværk-Hundested Kommune findes der kun få ferske enge. Mest langs Havelse å og enkelte steder langs Arresøen.

Strandenge

Strandenge er flade, naturligt åbne enge tæt ved kysterne. De findes især langs beskyttede kyster med lavvandede områder, for eksempel Roskilde fjord på sydsiden af Halsnæs

De danske strandenge er blandt de vigtigste ynglesteder for vandfugle, og de har stor betydning som rastesteder for trækfugle på den såkaldte østatlantiske trækrute. De bliver blandt andet benyttet af gæs, ænder og vadefugle.

Langs Roskilde Fjord findes pæne arealer med strandeng, f.eks. på stykket mellem Frederiksværk og Lynæs. Strandengene har en naturlig fordel i forhold til de andre lysåbne naturtyper (enge og overdrev), fordi saltindholdet forhindrer træer og buske i at vokse her.

Vandløb, søer og vandhuller

I løbet af de sidste 100 år er antallet af km vandløb i Danmark reduceret med omkring en tredjedel. Det skyldes, at vandløbene enten er blevet lagt i rør eller er blevet rettet ud. Over 90% af alle danske vandløb er regulerede. Reguleringen skete for at forbedre vandløbenes evne til at lede vand væk fra enge og marker, så de ikke blev oversvømmet, og dermed bedre kunne opdyrkes. I Frederiksværk-Hundested Kommune er de fleste vandløb udrettet så de nærmest kun fungerer som kanaler til afledning af drænvandet. Kommunen har kun ganske få vandløb. Havelse å er det eneste af bare rimelig størrelse. Enkelte andre har dog, til trods for at det er små vandløb, mulighed for en betydelig forbedring ved naturplejeindsats.

Antallet af søer og vandhuller er også blevet stærkt reduceret i de sidste 100 år. Mange er blevet drænet og opfyldt, så arealerne kunne bruges til dyrkning. Tilbagegangen har også betydet, at antallet af dyr og planter, der lever i søer og vandhuller, er gået meget tilbage. Blandt andet bestandene af padder og vandsalamandere, der alle er fredet i dag, er blevet kraftigt påvirket.

Udviklingen ser dog ud til at være ved at vende, fordi der de seneste år er givet mange tilladelser til gen-

Etablering af nye vandhuller kan give levesteder for truede paddearter.

skabelse af søer og gravning af nye vandhuller.

Vandhuller er en vigtig våd biotop, som ofte huser padder. Selvom antallet af vandhuller er halveret i Frederiksværk-Hundested Kommune i takt med intensiveringen af landbruget, er der dog mange gode vandhuller. Enkelte steder rummer vandhullerne de udrydningstruede løgfrøer. Disse vandhuller kræver en særlig opmærksomhed. Ligesom en naturplanlægning skal søge at sikre

at flere vandhuller kan være egnede steder for truede padder.

Skov

I gennem tiden har skovens vigtigste funktion været produktion og menneskets udprægede brug af skoven til eksempelvis opvarmning, huse og redskaber medførte at skovene i 1820 var på sit minimum og kun dækkede 4% af Danmarks areal. Men bl.a. indførelsen af fredskovs-pligten i 1805 var med til at vende tilbagegangen, fordi den medførte at Danmarks skov som helhed blev beskyttet mod græsning, og ejerne blev forpligtet til at opretholde skovarealet som skov i al fremtid.

I løbet af de seneste 20-30 år har skovens vigtigste funktion ændret sig fra produktion til rekreation. Der er, især tæt på byerne, et stort ønske om mere skov. Folketinget vedtog i 1989 et langsigtet mål om at fordoble skovenes areal over en periode på 80-100 år.

Frederiksværk-Hundested kommune er dog en af de kommuner her i landet, som har temmelig meget skov, helt overvejende statskov.

En af landets kendteste skove, Tisvilde hegn, ligger delvist i Frederiksværk-Hundested Kommune. Derudover er der mange småskove, Grønnesse skov, Ullerup skov, Sonnerup skov, Auderød skov og Brødemose skov. Alle har betydning som rekreative skove.

Kyster

I Danmark er kysterne et af de få steder, hvor naturens kræfter kan studeres i deres frie udfoldelse. Det er også til kysterne, at de fleste af vores internationalt anerkendte naturværdier knytter sig. Her tænk især på vores betydning for at Europas trækfugle kan yngle, raste, fouragere og overvinde. Takket være fremsynet planlægning, er de danske kyster stadig fri for det mest belastende hotel- og sommerhusbyggeri. Men det er klart, at der altid vil være pres på for at få lov til at udnytte de attraktive kyststrækninger mere kommercielt. Derfor er det vigtigt at stå imod det pres og en gang for alle slå fast, at kysterne er fællesejede og at det er i almenvællets interesse, at de forbliver ubebyggede.

En af de største trusler mod de indre danske farvande er udvaskning

af næringsstoffer fra landbrug. Næringsstofferne fører til opløst af alger og til iltvind. De kystnære farvande, som er lavvandede og har beskeden vandudskiftning, er særligt udsat for den risiko. I varme og vindstille somre, som i 1997 og 2002, går det helt galt og store vandområder lægges øde.

Roskilde Fjord er et godt eksempel på en karakteristisk dansk lavvandet fjord af stor betydning for fuglelivet. Kattegatkysten er til gengæld et godt eksempel på en rigtig havkyst med revler og klitter.

Selvfølger kommer det ikke op højde med Jyllands vestkyst, men kysten her med sine fine strande og karakteristiske klitter demonstrer her på fornem viser forskellen mellem en havkyst og den fjordkyst, som man finder inde i Roskilde fjord.

Klitterne

De store klitarealer ved Melby Overdrev strækker sig lige fra Liseleje Strand til Tisvildeleje Strand ca. 6 km. Klitterne er i denne sammenhæng enestående, da der kun findes meget

Kattegatkysten ved Melby Overdrev hører med sine høje klitter til de mest storslåede i Nordsjælland.

beskedne klitarealer på Sjælland.

Skov og Naturstyrelsen har plantet gran og fyr m.m. der de fleste steder går helt ud til klitten, men midt i det hele er der en stor strækning, Melby Overdrev, hvor der intet er plantet.

Klitterne deles op i to forskellige kategorier, den "hvide klit" yderst mod havet og den "grå klit" som grænser op til overdrevet. Inddelingen er foretaget på grund af den forskellige flora og fauna der findes.

Oversigt over fredede/truede dyr og planter i kommunen

Padder

Padder og andet liv i vandhullerne har svære livsbetingelser i vores tekniske og industrialiserede samfund. Den våde natur og de små vandhuller er meget ofte uønsket i landskabet, eller også er de inddraget til andedamme til jagtformål og dermed ødelagt for det egentlige vandhullsliv, der har et reelt behov for beskyttelse.

I vores område lever skrubbudse, butsnudet frø, spidssnudet frø, løgfrø og grøn frø. Endvidere lille- og stor vandsalamander.

Padderne blev fredet i 1981, men det var fortsat tilladt at ødelægge deres ynglevandhuller. Først i 1992 blev vandhuller ned til 100 m² fredet. Disse bestemmelser har imidlertid ikke været nok til at standse tilbagegangen af områdets akutte sjældne frøer, som gælder løgfrø og grøn frø.

- **Løgfrø** blev konstateret på Halsnæs engang i 1940'erne og blev genfundet i 1999 i Torpmagleområdet i et vandhul med et stort antal fodrede ænder, som medfører en stor næringsbelastning af vandhullet. Desværre må vi forvente, at den lille og skrøbelige bestand af løgfrøer vil uddø fra dette vandhul.

lige bestand af løgfrøer vil uddø fra dette vandhul.

Dette perspektiv har ført til, at lokalafdelingen har iværksat et løgfrøprojekt, som har bevirket, at vi hos 2 naturinteresserede landmænd har fået tilladelse til at etablere og retablere i alt 4 vandhuller indenfor løgfrøens spredningsmu-

Grøn frø ved forårstid.

lighed, som formodes at være max. 650 m. På Arrenæs er løgfrøbestanden også yderst sårbar, idet der på denne lokalitet kun er registreret ganske få dyr i 3 vandhuller. På Arrenæs bør der udarbejdes et projekt for at fremme områdets løgfrøbestand, da bestanden må betegnes som yderst sårbar og udryddelses-truet.

Løgfrø. Lokalafdelingen ønsker, at der tages specielt hånd om de truede løgfrøer.

- **Grøn frø** findes kun på Arrenæs og er stærkt truet, Arten er konstateret i 3 vandhuller, men har kun haft ynglesucces i et vandhul. Et grønt frø-projekt bør iværksættes for at øge artens mulighed for at overleve og øge bestanden gennem forbedrede ynglevandhuller.

Pleje

Det er stærkt ønskeligt, at der bliver taget hånd om vores vandhuller og våde natur. Det meget betydningsfulde plejeprojekt, Elise Frydensberg foretog for 20 år siden, trænger i meget høj grad til en gentagelse. Dengang blev alle vandhuller og søer i Frederiksværk kommune kortlagt. Deres status blev beskrevet og der blev udstukket retningslinier for en mulig pleje. Dette kunne med fordel gøres i hele den nye kommune.

Fugleedderkoppespind findes på skrænten ved Sølager. Spindene danser et rør, der når op til 40 cm ned i jorden. De er ikke nemme at opdage, da de få cm der rager op nærmest ligner en klump jord, en kvist eller noget svamp. De er ikke nemme at opdage, da de ligner en klump jord. Når man skærer dem op, ser man det tætte spind indeni. Dette spind var forladt af sin beboer, men vi har lånt et billede af en fugleedderkop.

Forholdet og problemet er jo bl.a., at fra naturens side vil vandhullerne fylde sig selv ud med planterester. Jo mere næring der tilføres desto hurtigere sker denne proces. Mange vandhuller er på et sent stadie i denne proces og fremskyndes af det moderne landbrug. Et landbrug, hvor der gødes meget, og hvor naturens selvrensende evne er sat ud af kraft, f.eks. ved, at der ikke græsses ned til vandhullet, men pløjes næsten ned til laveste vandstand.

Insekter m. m.

Mange sjældne og rødlistede insektarter har, takket være det tørre og specielle mikroklima langs både Roskilde fjord og Kattegat, kunnet overleve og trives. De er dog dybt afhængige af at den oprindelige natur bevares.

Langs Roskilde fjord er kun få arealer tilbage. Runde Bakke og Skrænterne ved Lynæs er de vigtigste. Små lommer af naturen kan stadig findes på Sommerhusområdernes fællesarealer og på de få ubebyggede arealer, der stadig er tilbage. Amtet har kortlagt en del arealer, men det er vigtigt at vores nye kommune følger op på amtets tiltag.

Skrænterne ved Lynæs og Sølager er registreret som det eneste sted i vores region hvor man kan finde den

sjældne fugleedderkoppeart tapetseredderkoppen. På Sjælland er den i nyere tid udover denne lokalitet kun fundet på Røsnæs. Genetiske undersøgelser af bestandene tyder på at der er tale om en relikart der altid har været her, desto mere grund er der til at værne om lokalitetens særlige karakter.

Melby Overdrev rummer en helt unik insektfauna. Blandt andet en lille bestand af Gråbåndet bredpande, en sommerfugl, der på Sjælland i nyere tid ellers kun er fundet et andet sted i Sejrbugten. Damrokker, et lille krebsdyr har op til i dag kunne træffes i Liseleje plantage.

Dyret er knyttet til forårspytter, en naturtype der er i stærk tilbagegang.

Planter

Den samme natur som byder på specielle levevilkår for insekter, giver også levedmulighed for en række planter, som er sjældne i vores område.

Der kan nævnes nikkende kobjælde på overdrevsarealerne, agerko-hvede og svaleurt langs skrænterne ved Sølager og Lynæs, blåtoppet kohvede på Halsnæs, grenet edderkoppeurt langs Roskilde fjord.

Orkideer, som generelt er truet, kan også findes rundt om i naturlommerne. Også her har amtet

kortlagt meget, men også her skal amtets indsats nu følges op af den nye Frederiksværk-Hundested kommune.

Et helt specielt kapitel findes under Melby Overdrev om laverne både på overdrevet og i Tisvilde hegn.

Laver er meget følsomme for forurening også fra luften, og netop den rene luft har hidtil været et særkende for netop det områdes gode naturværdi. Generelt er luftforureningen steget overalt og det er ikke sikkert at området fremover kommer til at rumme samme biodiversitet på lav-området.

Lokalafdelingen finder, at der som indsatsområde for truede dyr og planter specielt i vores kommune kan fokuseres på padder og lav.

Det indebærer at der fokuseres på mindre vandhuller, som er gode eller potentiel gode paddelokaliteter samt at der fokuseres specielt på naturpleje og naturgenopretning på Melby Overdrev. Man får derved samtidig gjort en indsats for en opmærksomhedskrævende plante, nikkende kobjælde, som må anses for at være truet ikke blot på Melby Overdrev men generelt i Danmark.

Både på Melby Overdrev og i Tisvilde hegn trives mange lavarter.

Grønt råd i Frederiksværk-Hundested kommune

Lokalafdelingen for Frederiksværk-Hundested kommune vil foreslå, at den nye Frederiksværk-Hundested kommune opretter et grønt råd til varetagelse af den grønne planlægning.

Frederiksborg Amt har i gennem mange år haft en grønt råd, som på god vis har været et forum for diskussion af de forskellige naturinteresser i amtet.

Her har man allerede på planlægningsstadiet kunne inddrage den ekspertise der findes i en række foreninger og interesseorganisationer, således at man kan skabe det bedst mulige beslutningsgrundlag i spørgsmål der vedrører vores fælles natur.

Selvfølgelig vil der findes interessekonflikter i brugen af vores natur,

men et grønt råd kan fungere som et forum, hvor embedsmænd og politikere kan forsynes med viden, som giver mulighed for en et sobert beslutningsgrundlag i naturspørgsmål.

Dette råd skal sammensættes på samme måde som Frederiksborg amts grønne råd, dvs. så de forskellige interessegrupper, er repræsenteret.

Generelle forslag og anbefalinger

Naturgenopretningsprojekter

Konkrete naturgenopretningsprojekter er helt afgørende for realiseringen af naturnetværket. Naturgenopretning kan for eksempel være tilbagelægning af åer i deres oprindelige slyngninger, genskabelse af den oprindelige vandstand i drænedesøer, og naturvenlig skovtilplantning. Naturgenopretning, inklusive skovrejsningsprojekter, er fordelagtige, fordi de giver natur- og miljømæssige gevinster på én gang.

Vandoplandsindsatser

Ådalene er en af de væsentligste, bærende strukturer i naturnetværket. En stor del af netværket skal derfor etableres ved, at arealer langs vandløbene bliver gendannet som våde enge. I forbindelse med at Vandrammedirektivets vandoplandsbaserede indsatsplaner skal være på plads senest i 2009 vil

ådalene blive en helt central faktor. Men for at sikre vandløbenes biologiske værdier er det også nødvendigt med en målrettet indsats for at pleje kildeområderne, så natur- og vandkvalitet gennem hele vandløbssystemet bliver høj. Udlægning af våde enge langs vandløbene er også vigtigt: de giver et rigt plante- og dyreliv - men er dog ikke nødvendigvis ensbetydende med god vandkvalitet i selve vandløbet.

Vi anbefaler, at store arealer langs vandløbene tages ud af omdrift. Det vil sige, at man hører op med at dyrke dem.

Landbrugsindsats

En betydelig indsats er påkrævet i forhold til landbruget:

Naturplaner for det enkelte landbrug, er en effektiv måde at sikre sig et større naturindhold i landbrug-

slandet. Danmarks Naturfredningsforening har finansieret udarbejdelse af et par naturplaner for større økologiske bedrifter. Det viser sig, at selv på økologiske gårde, hvor driften i sig selv er mere skånsom, er der masser at hente ved at lave naturplaner. Selv mindre forbedringer kan have stor betydning.

Vi anbefaler, at kommunen i samarbejde med lokale landmænd udarbejder naturplaner og får kortlagt potentialet for disse planer.

Beskyttelse af §3-områder

En stor del af naturværdierne i kommunen knytter sig til de såkaldte §3-områder. Disse områder er beskyttet efter naturbeskyttelsesloven,

men det betyder ikke, at de er beskyttet mod gødsning og sprøjtning.

Vi anbefaler, at kommunen i samarbejde med landmændene udpeger områder, hvor det ville være hensigtsmæssigt for naturen at undlade at gødske og sprøjte.

Følsomme landbrugsområder

Udpegning af Særligt Følsomme Landbrugsområder er forudsætningen for at kunne tildele landmændene penge efter MVJ-ordningerne. Det skal forstås sådan, at man kun kan få andel i de mest attraktive tilskudsordninger, såfremt ens jord ligger i de Særligt Følsomme Landbrugsområder, som i fremtiden bliver udpeget af kommunen.

Vi anbefaler, at de relevante myndigheder udpeger SFL-områder for dermed at muliggøre brugen af MVJ-midlerne bedst muligt.

Aftenpragtstjerne. En af vores smukke grøftkantplanter.

Appendiks

Hvordan forvaltes naturen i Danmark

Fredninger

Omkring 5% af Danmarks areal er fredet. Fredninger har til formål at bevare et område i en bestemt tilstand eller at fastlægge en særlig drift, så området udvikler sig hen mod en bestemt, ønskelig tilstand. Fredninger er enestående, fordi en fredning kan fastlægge rammer for et områdes drift ud i al fremtid. Derfor er fredning den ultimative form for naturbeskyttelse.

Fredsskov

De fleste private skove og alle offentlige skove er fredsskov, hvilket vil sige, at ejerne er forpligtet til at anvende arealerne til skovbrugsformål og til at dyrke dem efter skovlovens krav om god og flersidig skovdrift. Det vigtigste krav er, at fredsskvsarealerne skal være bevokset med skov, der holdes i god stand og på længere sigt forbedres. Træerne må ikke fældes, før de er hugstmodne, og de skal hugges, så de ikke ødelægger skovens variation og stabilitet. Fredsskovsplikten på et areal kan ophæves, hvis det ikke længere er egnet til skovdrift. Det vil medføre et krav om plantning af skov på et andet og større areal. På den måde sikres det, at det samlede skovareal bevares og forøges. Der gives tilskud til pleje af naturområder i fredsskov, fordi der her findes gode levesteder for de vilde planter og dyr.

Natur- og Vildtreservater

Natur- og vildtreservater er fristeder, hvor bestande af fugle, pattedyr og planter sikres. I de seneste år er netværket af reservater blevet udvidet med omkring 50 nye områder, og der er i dag over hundrede natur- og vildtreservater på cirka 300.000 ha. Mere end 90% af reservaternes areal er til havs eller vådområder.

§3 - områder

Naturbeskyttelseslovens §3 er en paragraf, der generelt beskytter alle moser, historiske overdrev, ferske enge, strandenge, strandsumpe og heder på mere end 2500 m².

Derudover alle søer og vandhuller over 100m², samt alle udpegede vandløb. Beskyttelsen betyder, at driften af områderne ikke må intensiveres i forhold til niveauet, da beskyttelsen trådte i kraft, og at områdernes tilstand ikke aktivt må ændres.

Fig 1: §3-områdernes andel af amtens areal

Amt	% andel §3-områder af arealet
Frederiksborg	3,8
Storstrøm	3,9
Bornholm	3,9
Frederiksborg	4,9
Vejle	5,1
Vestsjælland	5,1
Sønderjylland	5,2
Fyn	5,3
Århus	6,0
Ringkøbing	9,4
København	10,4
Viborg	11,0
Ribe	12,6
Nordjylland	13,4
Hele landet	9,3

EF - Habitatdirektivet

Ordet habitat betyder levested og bruges i denne forbindelse om dyr og planter levesteder. Habitatdirektivet fra 1992 forpligter EU's medlemslande til at bevare naturtyper og arter, som er af betydning indenfor EU. Beskyttelsen består især i, at man udpeger beskyttelsesområder, de såkaldte habitatom-

råder, hvor man skal sikre eller forbedre forholdene for en række naturtyper og arter. I Danmark er der udpeget 254 hav- og landområder efter habitatdirektivet, med et samlet areal på cirka 11.100 km² (land og hav).

EF - Fuglebeskyttelsesdirektivet

Fuglebeskyttelsesdirektivet fra 1979 har som formål at beskytte og forbedre vilkårene for de vilde fuglearter i EU. I Danmark er der siden 1983 udpeget 113 områder efter direktivet, fortrinsvis på havet. Direktivet skal sikre fuglenes yngle- og levesteder og, at der bliver fastsat regler for hvilke fuglearter, der må jages og hvilke jagtmetoder, der må bruges.

Alle fuglebeskyttelsesområder er også omfattet af habitatdirektivet.

Man kan læse mere om naturforvaltning på Skov- og Naturstyrelsens hjemmeside:
<http://www.skovognatur.dk/>

Danmarks Naturfredningsforening
Masnedøgade 20
2100 København Ø

Danmarks
Naturfredningsforening

Du har brug for naturen. Og den har brug for dig!